

KEBIR JINOYATLARNING JAMIYAT XAVFSIZLIGIGA TA'SIRI VA IJTIMOIIY OQIBATLARI

Ismatov Saidabrор Muhammad-Ali o'g'li

Termis davlat universiteti Yurisprudensiya Fakulteti talabasi

Pulatov Mirzohid Qo'zimurodovich

Ilmiy rahbar

Annotatsiya: *Ushbu maqolada kebir (og'ir) jinoyatlarning huquqiy, ijtimoiy va psixologik mohiyati har tomonlama tahlil qilinadi. Jinoyatchilikning ushbu toifasi jamiyat xavfsizligiga eng katta tahdid soluvchi, ijtimoiy barqarorlikni buzuvchi va fuqarolarning huquqiy ongiga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi og'ir jinoyatlar turiga kiradi. Maqolada kebir jinoyatlarning kelib chiqish sabablari, ularni keltirib chiqaruvchi ijtimoiy-iqtisodiy omillar, shuningdek, bunday jinoyatlarning fuqarolar ruhiyati va ijtimoiy muhitga ko'rsatadigan bevosita hamda bilvosita oqibatlari keng yoritiladi.*

Kalit so'zlar: *jinoyatchilik, kebir jinoyat, xavfsizlik, ijtimoiy barqarorlik, kriminologiya, profilaktika, huquqiy ong.*

Kirish. Jamiyat xavfsizligi har qanday davlatning barqaror taraqqiyoti va fuqarolarning osoyishta hayoti uchun muhim shartdir. Shu nuqtai nazardan, og'ir yoki kebir jinoyatlar nafaqat qonunbuzarlik sifatida, balki jamiyatning ma'naviy, iqtisodiy va siyosiy tizimlariga bevosita tahdid soluvchi omil sifatida qaraladi.

Kebir jinoyatlar odatda qasddan sodir etiladigan, shaxsning hayoti, sog'lig'i, mol-mulki, davlat va jamiyat manfaatlariga jiddiy zarar yetkazadigan xatti-harakatlar sifatida tavsiflanadi. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining tegishli moddalari bunday jinoyatlar uchun og'ir jazolarni nazarda tutadi.

Kebir jinoyatlar jamiyatdagi ishonch, osoyishtalik va barqarorlikka putur yetkazadi. Jinoyatning har bir holati, ayniqsa og'ir turlari qotillik, zo'ravonlik, talon-torojlik, korrupsiya yoki terrorchilik harakatlari, fuqarolarning davlat tizimiga bo'lgan ishonchini susaytiradi. Bu holat ijtimoiy muhitda qo'rquv va beqarorlik kayfiyatini kuchaytiradi, natijada fuqarolarning huquq-tartibot organlariga ishonchi kamayadi. Shu sababli kebir jinoyatlar faqat huquqiy muammo emas, balki ijtimoiy-psixologik xavf sifatida ham ko'riladi.

Og'ir jinoyatlarning ijtimoiy oqibatlari keng ko'lamli bo'lib, ular quyidagi yo'nalishlarda namoyon bo'ladi:

1. Oilaviy tizimga ta'siri. Og'ir jinoyatlar eng avvalo oilaviy muhitda inqirozga sabab bo'ladi. Jinoyat sodir etgan shaxsning jazoga tortilishi yoki ijtimoiy ajratilishi natijasida

oila birligi buziladi, bolalar mehr va e'tibordan mosuvo bo'ladi, oilaviy qadriyatlar yemiriladi. Bunday holat keyingi avlod tarbiyasiga ham salbiy ta'sir ko'rsatib, jinoyatchilikning "merosiy" shaklda davom etishiga sharoit yaratadi. Natijada jamiyatda sog'lom oilaviy munosabatlar zaiflashadi, bu esa ijtimoiy barqarorlikka bevosita tahdid soladi.

2. Yoshlar ongiga ta'siri. Yoshlar orasida jinoyatchilikning o'sishi jamiyatda jinoyatni "oddiy hayotiy hodisa" sifatida qabul qilish tendensiyasini kuchaytiradi. Bu esa huquqiy ong va mas'uliyat hissining pasayishiga olib keladi. Ayniqsa, ijtimoiy tarmoqlar va ommaviy axborot vositalarida jinoyatchilik holatlarining noto'g'ri talqin qilinishi yoki "romantikashtirilishi" yoshlar ongida xavfli psixologik ta'sir uyg'otadi. Shuning uchun yoshlar bilan profilaktik-tarbiyaviy ishlarni kuchaytirish, huquqiy madaniyatni rivojlantirish davlat siyosatining muhim yo'nalishiga aylanishi zarur.

3. Ma'naviy inqiroz. Jinoyatchilik ko'paygan jamiyatda halollik, vijdon, adolat, insonparvarlik kabi ma'naviy qadriyatlar zaiflashadi. Natijada ijtimoiy adolat hissi yo'qoladi, fuqarolar orasida befarqlik va ishonchsizlik kuchayadi. Ma'naviy tanazzul sharoitida jinoyatga moyillik ortadi, jamiyatda "kuch kimda — haqiqat unda" degan xatarli qarashlar shakllanadi. Bu esa huquq ustuvorligiga putur yetkazib, davlat va jamiyat o'rtasidagi ishonch munosabatlarini zaiflashtiradi.

4. Iqtisodiy zarar. Og'ir jinoyatlar mamlakat iqtisodiy hayotiga ham jiddiy zarar keltiradi. Jinoyatchilik natijasida ishlab chiqarish barqarorligi buziladi, moliyaviy resurslar yo'qotiladi, investitsion muhitga salbiy ta'sir ko'rsatiladi. Ayniqsa, korrupsiya, firibgarlik, talon-toroj va iqtisodiy jinoyatlar davlat byudjetiga katta zarar yetkazadi, ish o'rinlarining qisqarishiga, ishsizlikning ortishiga sabab bo'ladi. Buning oqibatida aholining ijtimoiy himoyasiz qatlamlari soni ortib, kambag'allik darajasi oshadi.

O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksida kebir jinoyatlar uchun og'ir jazolar uzoq muddatli ozodlikdan mahrum etish, ayrim hollarda umrbod qamoq jazosi belgilanadi. Ammo faqat jazo bilan emas, balki profilaktika va rehabilitatsiya tizimini kuchaytirish orqali jinoyatchilikning ildiziga qarshi kurashish zarur.

Kriminologik nuqtai nazardan, kebir jinoyatlarning asosiy sabablari quyidagilardir:

Ijtimoiy tengsizlik va iqtisodiy qiyinchiliklar;

Huquqiy ongning pastligi;

Psixologik beqarorlik va zo'ravonlikka moyillik;

Oilaviy va ma'naviy tarbiyaning sustligi;

Jazoga ishonchning pastligi.

Kebir jinoyatlarning oldini olish uchun quyidagi yo'nalishlarda tizimli ishlar olib borilishi lozim:

Huquqiy madaniyatni oshirish — ta'lim muassasalarida huquqiy tarbiya darslarini kuchaytirish;

Ijtimoiy adolatni ta'minlash — ishsizlik va kambag'allikni kamaytirish orqali jinoyatning ildizini yo'qotish;

Axborot xavfsizligini mustahkamlash — internet orqali zo'ravonlikni targ'ib etuvchi kontentga qarshi kurash;

Reabilitatsiya dasturlari — jazoni o'tab chiqqan shaxslarni jamiyatga qayta moslashtirish tizimini rivojlantirish.

Xulosa qilib aytganda, kebir jinoyatlar jamiyat xavfsizligiga eng jiddiy tahdid soluvchi omillardan biridir. Ularning oldini olish faqat jazolash orqali emas, balki ijtimoiy, ma'naviy, huquqiy va psixologik yondashuvlarni uyg'unlashtirish orqali samarali bo'ladi.

Davlat va fuqarolik jamiyati institutlarining hamkorligi, aholining huquqiy savodxonligini oshirish, yoshlar ongida adolat va qonun ustuvorligi g'oyalarini shakllantirish og'ir jinoyatlarga qarshi kurashning eng muhim sharti hisoblanadi.

Demak, og'ir jinoyatlar faqat huquqiy muammo emas, balki murakkab ijtimoiy, ma'naviy va iqtisodiy inqiroz manbaidir. Ularning salbiy oqibatlarini kamaytirish uchun kompleks yondashuv zarur: huquqni muhofaza qiluvchi organlar faoliyatini kuchaytirish, ta'lim tizimida huquqiy tarbiya va ma'naviy qadriyatlarni mustahkamlash, ijtimoiy adolatni ta'minlash hamda aholining huquqiy madaniyatini oshirish bu yo'nalishdagi asosiy vazifalardan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1.Salayev N.S., Ro'ziyev R.N Kiberjinoyatchilikka qarshi kurashishga oid milliy va xalqaro standartlar. Monografiya ., – T.: TDYU, 2018, 139-b.

2.Карпова Д.Н. Киберпреступность: глобальная проблема и её решение. //Власть. №8. 2014. С. 46-50

3.Anorboyev A.U Kiberjinoyatchilik, unga qarshi kurashish muammolari va kiberxavfsizlikni ta'minlash istiqbollari. Monografiya – T.: Milliy gvardiya instituti, 2020. – 324 b.

4.Нестерович С.А. Проблемы расследования преступлений, которые стоят перед сотрудниками следственных органов. // Вестник науки и образования. №8. 2018. С. 46-49.

5.Karpova D.N. Cybercrimes: a global issue and its solution. Vlast'= The Power no. 8, pp. 46–50. (In Russian).